

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI

KHOA VĂN HÓA HỌC

NGUYỄN THỊ DUNG

SỰ BIẾN ĐỔI NGHỀ CHIẾU CỎI

HUYỆN NGA SƠN - TỈNH THANH HÓA HIỆN NAY

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC: GV. NGUYỄN TIẾN DŨNG

HÀ NỘI - 2014

LỜI CẢM ƠN

Để nghiên cứu và hoàn thành đề tài “**Sự biến đổi nghề làm chiếu cói huyện Nga Sơn- tỉnh Thanh Hóa hiện nay**”, tôi xin được bày tỏ lòng biết ơn chân thành đến quý thầy cô cùng toàn thể các bạn, các anh chị đã quan tâm giúp đỡ và theo sát tôi trong thời gian qua.

Trước tiên, tôi xin được gửi tri ân sâu sắc tới thầy Nguyễn Tiến Dũng, giảng viên hướng dẫn và giúp đỡ tôi trong suốt quá trình thực hiện đề tài này.

Tôi xin chân thành cảm ơn sâu sắc tới các thầy cô giáo trong khoa Văn Hóa học – nơi đã dìu dắt tôi suốt 4 năm học, trang bị cho tôi những kỹ năng kiến thức cần thiết, giúp tôi có đủ năng lực và tự tin để hoàn thành đề tài này.

Tôi xin gửi lời cảm ơn chân thành tới UBND huyện Nga Sơn, phòng Văn Hóa Thông Tin huyện Nga Sơn, phòng Văn hóa thông Tin huyện Hậu Lộc, các cô chú anh chị cũng như những người dân ở địa phương đã nhiệt tình giúp đỡ và tạo điều kiện thuận lợi cho tôi khảo sát thu thập số liệu thông tin.

Cuối cùng, xin gửi lời cảm ơn tới những người thân trong gia đình và tất cả bạn bè đã luôn ủng hộ, động viên, chia sẻ và giúp đỡ tôi rất nhiều về cả điều kiện vật chất lẫn tinh thần trong suốt quá trình học tập, thu thập tài liệu để hoàn thành bài khóa luận.

Tuy đã cố gắng hết sức, nhưng do hạn chế về kiến thức, kỹ năng cũng như thu thập tài liệu và kinh nghiệm nghiên cứu khoa học của bản thân nên không tránh khỏi những thiếu sót. Kính mong các quý vị hội đồng và thầy cô giáo trông hội đồng góp ý, bổ sung để khóa luận của tôi sẽ hoàn thiện hơn nữa. Tôi xin trân trọng tiếp thu và gửi tới quý vị lời cảm ơn sâu sắc nhất.

Tôi xin chân thành cảm ơn.

Hà Nội, ngày 23 tháng 05 năm 2014

Người viết

Nguyễn Thị Dung

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
Chương 1: CƠ SỞ LÝ LUẬN VỀ VĂN HÓA, BIẾN ĐỔI VĂN HÓA VÀ TỔNG QUAN VỀ HUYỆN NGA SƠN – TỈNH THANH HÓA.....	10
1.1. MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN VỀ VĂN HÓA VÀ BIẾN ĐỔI VĂN HÓA.....	10
1.1.1. Sự mở rộng nội hàm của phạm trù văn hóa và văn hóa làng nghề.....	10
1.1.2. Về khái niệm biến đổi và biến đổi văn hóa	15
1.2. TỔNG QUAN VỀ HUYỆN NGA SƠN.....	16
1.2.1. Vị trí địa lý.....	16
1.2.2. Địa hình, đất đai.....	16
1.2.3. Khí hậu.....	17
1.2.4. Lịch sử và cư dân.....	29
1.2.5. Diện mạo văn hóa, kinh tế, xã hội	30
1.3. TIỂU KẾT.....	31
Chương 2: NHỮNG NÉT CHÍNH VỀ SỰ BIẾN ĐỔI CỦA NGHỀ LÀM CHIẾU CỐI HUYỆN NGA SƠN-TỈNH THANH HÓA HIỆN NAY.....	32
2.1. NHỮNG NÉT KHÁI QUÁT VỀ NGHỀ LÀM CHIẾU CỐI CỦA HUYỆN NGA SƠN – TỈNH THANH HÓA.....	32
2.1.1 Lịch sử hình thành nghề làm chiếu.....	32
2.1.2. Hoạt động của nghề làm chiếu.....	34
2.1.3. Môi trường làng nghề	39
2.2. CÁC YẾU TỐ TÁC ĐỘNG TỚI NGHỀ LÀM CHIẾU CỐI HUYỆN NGA SƠN HIỆN NAY.....	42
2.2.1. Nguồn đất.....	42
2.2.2. Thị trường tiêu thụ	46
2.2.3. Trình độ kỹ thuật và công nghệ	52
2.2.4. Tâm lý con người.....	53
2.2.5. Nguồn vốn.....	55

2.2.6. Nguồn nguyên liệu.....	56
2.2.7. Cơ chế chính sách.....	56
2.3. BIẾN ĐỔI CỬA NGHỀ LÀM CHIẾU CỎI HIỆN NAY	57
2.3.1. Vai trò của làng nghề trong phát triển kinh tế - xã hội.....	57
2.3.2. Những biến đổi của nghề làm chiếu cói	62
2.3.3. Những hạn chế và khó khăn trong sản xuất cói và chế biến sản phẩm từ nguyên liệu cói.....	73
2.4. TIỂU KẾT.....	74
Chương 3: GIẢI PHÁP VÀ KIẾN NGHỊ.....	76
3.1. GIẢI PHÁP.....	76
3.1.1. Xây dựng hiệp hội tổ chức.....	76
3.1.2. Xây dựng thương hiệu và quảng bá thương hiệu	77
3.1.3. Tổ chức thực hiện	77
3.1.4. Cơ chế hỗ trợ.....	79
3.1.5. Công tác quy hoạch:	79
3.1.6 Công tác thủy lợi.....	79
3.1.7. Công tác chăm bón nguyên liệu cây cói	80
3.1.8. Phát triển TTCN chế biến chiếu cói	81
3.1.9. Công tác đào tạo, giáo dục.....	82
3.2. KIẾN NGHỊ.....	83
KẾT LUẬN	84
TÀI LIỆU THAM KHẢO	86
PHỤ LỤC	88

MỞ ĐẦU

1. LÝ DO CHỌN ĐỀ TÀI

Phát triển công nghiệp nông thôn là một nhiệm vụ trọng tâm trong quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp và phát triển nông thôn ở Việt Nam. Có hai phương thức cơ bản để thực hiện chủ trương này: một là xây dựng các cụm công nghiệp hoặc cụm công nghiệp - TTCN; hai là phát triển các làng nghề và ngành nghề ở nông thôn. Phát triển các làng nghề và ngành nghề nông thôn nhằm tạo việc làm, tăng thu nhập ở nông thôn, góp phần xoá đói giảm nghèo, góp phần thực hiện chuyển dịch cơ cấu kinh tế nông thôn và cũng là thực hiện mục tiêu “ly nông bất ly hương” đang diễn ra mạnh mẽ tại các vùng nông thôn ở tỉnh Thanh hóa.

Nga Sơn là một huyện thuộc tỉnh Thanh Hóa có dân số tương đối đông. Đặc biệt, văn hóa vật chất, tinh thần của người dân nơi đây rất phong phú, đa dạng, vì Nga Sơn vốn là địa phương nơi có bề dày lịch sử, với những ngành nghề thủ công truyền thống. Trong đó, không thể không kể đến nghề làm chiếu cói nổi tiếng của vùng, một nghề thủ công có tính quyết định và ảnh hưởng lớn tới con người nơi đây cũng như cả tỉnh Thanh nói chung. Nghề dệt chiếu cói là một trong những nghề thủ công truyền thống có lịch sử tồn tại và phát triển lâu dài, dựa trên nguồn nguyên liệu của địa phương và nguồn nhân lực dồi dào. Nghề dệt chiếu ở Việt Nam nói chung và ở Thanh Hóa nói riêng đã thu hút được nhiều lao động do vốn đầu tư ban đầu thấp, lại vừa có thu nhập nhanh, vừa có thị trường khá rộng, với nguyên liệu đơn giản chỉ là cây cói được trồng lên từ chính các địa phương.

Tuy nhiên, với sự phát triển nhanh chóng của khoa học kỹ thuật, đời sống cư dân ngày càng cao, những sản phẩm của nền kinh tế thị trường đang dần chiếm ưu thế và thay thế nghề làm chiếu. Trên thị trường lúc này có những sản phẩm thay thế chiếu cói như: chiếu trúc, chiếu nhựa, đệm,... Vì thế, khi nền kinh tế ngày càng cao, nhu cầu của cuộc sống ngày càng tiến bộ

thì quá trình lưu hành chiếu cỏi, những giá trị của nó dần bị đẩy lùi và mất đi những giá trị văn hóa truyền thống.

Thực tế cho thấy, trong những năm qua, việc đầu tư và phát triển chiếu cỏi gặp nhiều khó khăn và chưa được quan tâm đúng mức: Thiết bị công nghệ chưa được đầu tư đúng mức, năng suất lao động thấp, chất lượng và mẫu mã sản phẩm ngày càng đòi hỏi phải đáp ứng nhu cầu cao của thị trường, trình độ tay nghề người lao động chưa được chú trọng đào tạo và nuôi dưỡng; thu nhập của người lao động có tay nghề và trình độ dần đi xuống, môi trường làng nghề dần tới khả năng sáng tạo bị đẩy lùi, mặt bằng và vốn cho sản phẩm cũng dần bị thu hẹp. Đặc biệt, việc quảng bá thương hiệu mẫu mã cho sản phẩm chưa được đề cao, hầu như các thị trường chiếu cỏi cạnh tranh bên ngoài khá cao.

Mặt khác, cùng với sự tăng trưởng kinh tế là quá trình đô thị hóa diễn ra với tốc độ ngày càng nhanh, hiện tượng người lao động từ các làng quê dịch chuyển ra các thành phố lớn tăng. Chính vì thế mà tác động không nhỏ tới sự phát triển của nghề chiếu cỏi của huyện Nga Sơn, dẫn tới sự biến đổi trong đời sống văn hóa, kinh tế, xã hội.

Nghề làm chiếu cỏi có những giá trị cao, nhưng lại dần bị thu hẹp nhường chỗ cho những ngành nghề khác. Đây là thách thức cho nghề làm chiếu cỏi trong huyện Nga Sơn hiện nay.

2. TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU

Từ trước tới nay có nhiều công trình nghiên cứu về nghề làm chiếu cỏi:

- *Nghề cổ truyền*- Hội Văn nghệ Dân gian Việt Nam- Nhà xuất bản hiện đại: Nghiên cứu về các nghề truyền thống ở Việt Nam, trong đó có nghề làm chiếu cỏi tại Nga Sơn, Thanh Hóa tác phẩm đã đề cập tới quy trình, các giai

đoạn làm ra sản phẩm chiếu cói. Tuy nhiên, vấn đề bảo vệ nghề chiếu cói chưa được đề cập.

- *Địa chí tỉnh Thanh Hóa*: Thể hiện các mặt khác nhau của đời sống văn hóa các huyện trong tỉnh. Trong đó đề cập tới huyện Nga Sơn với sản vật chiếu cói. Song cuốn sách còn mang tính chất khái quát chung nhất về nghề truyền thống.

- *Nghề truyền thống vùng nông thôn đồng bằng sông Hồng trong thời kỳ kinh tế Việt Nam chuyển đổi*: Nhắc tới vai trò của làng nghề trong đó có vai trò của nghề làm chiếu cói.

Những công trình này đã cung cấp một lượng thông tin khá phong phú và đầy đủ về những giá trị, quy trình, cách thức tổ chức,... của nghề làm chiếu cói tại huyện Nga Sơn. Song so với hiện nay quá trình chuyển dịch cơ cấu kinh tế và đời sống cũng như, nguy cơ mất dần nghề làm chiếu đang đặt ra đối với con người nơi đây, thì những công trình trên vẫn chưa cập nhật và đề cập đến.

3. MỤC ĐÍCH VÀ NHIỆM VỤ NGHIÊN CỨU

3.1. Mục đích.

- Đề tài nghiên cứu về thực trạng của nghề làm chiếu cói
- Hoạt động tiêu thụ và sản xuất của nghề làm chiếu cói
- Biến đổi của nghề chiếu có tác động tới đời sống con người và xu hướng chuyển dịch cơ cấu kinh tế.

3.2. Nhiệm vụ

- Đưa ra nguyên nhân của thực trạng biến đổi của nghề làm chiếu cói
- Giải pháp và kiến nghị để nghề làm chiếu cói tiếp tục phát triển.
- Hướng đi mới cho nghề làm chiếu cói.
- Khẳng định giá trị văn hóa của nghề, đặc biệt là tính độc đáo giá trị văn hóa sản phẩm

- Đưa ra thực trạng hoạt động, khẳng định đóng góp của nghề chiếu cói đối với việc phát triển đời sống kinh tế, văn hóa của cư dân

- Cung cấp nguồn tư liệu về nghề làm chiếu cói, phục vụ nghiên cứu văn hóa hóa con người ở huyện cũng như quản lý Nhà nước về văn hóa liên quan đến dân tộc.

4. ĐỐI TƯỢNG VÀ PHẠM VI NGHIÊN CỨU

- Đối tượng nghiên cứu: tác động của nghề làm chiếu cói đối với cư dân Nga Sơn hiện nay

- Phạm vi nghiên cứu: 8 xã làm nghề chiếu cói tại huyện Nga Sơn tỉnh Thanh Hóa

5. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

- Dựa trên lý luận của chủ nghĩa Mác Lênin và tư tưởng Hồ Chí Minh về vấn đề xã hội. Dựa trên cơ sở lý luận và phương pháp luận của chủ nghĩa duy vật biện chứng, dựa trên quan điểm của Đảng về vấn đề dân tộc và văn hóa dân tộc.

- Khảo sát, điền dã thu thập tài liệu từ thực địa, địa bàn, chụp ảnh, minh họa, phỏng vấn.

- Phương pháp trình bày văn bản: phân tích, thống kê tổng hợp, so sánh đối chiếu.

6. BỐ CỤC CỦA ĐỀ TÀI

Ngoài phần mở đầu, kết luận, tài liệu tham khảo, phụ lục, đề tài có 3 chương

Chương 1: Cơ sở lý luận về văn hóa, biến đổi văn hóa và tổng quan về huyện Nga Sơn

Chương 2: Những nét chính về sự biến đổi của nghề làm chiếu cói tại huyện Nga Sơn- tỉnh Thanh Hóa hiện nay

Chương 3: Giải pháp và kiến nghị

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ Nông nghiệp và Phát triển Nông thôn- Viện Thổ nhưỡng Nông hóa (2009), *Dự án xác lập quyền đối với chỉ dẫn địa lý Nga Sơn cho sản phẩm cói của huyện Nga Sơn, tỉnh Thanh Hóa*, lưu tại Văn phòng UBND thị trấn.
2. Bạch Thị Lan Anh, *Phát triển bền vững làng nghề truyền thống vùng kinh tế trọng điểm Bắc Bộ*, Luận án Tiến sĩ kinh tế, 2010.
3. *Địa chí huyện Nga Sơn* (đang trong quá trình thực hiện).
4. Đỗ Thị Phi Hoài (2011), *Một số nghiên cứu về thị trường ngách (sách chuyên khảo)*, Nxb Chính Trị Quốc gia.
5. Đài Khí tượng Thủy văn Thanh Hóa (2004), *Số liệu khí tượng từ năm 1990 đến năm 2004*.
6. Lâm Bá Nam (1989), *Máy ý kiến về nghề thủ công cổ truyền ở nước ta* - Tạp chí Dân tộc học.
7. Phòng thống kê huyện Nga Sơn (1990-2005), *Số liệu thống kê kinh tế xã hội*, lưu tại Văn phòng Công thương huyện.
8. UBND huyện Nga Sơn (2008), *Đề án phát triển kinh tế vùng cói ven biển huyện Nga Sơn giai đoạn 2008-2015*, lưu tại Văn phòng UBND thị trấn.
9. UBND tỉnh Quảng Ngãi (2011), *Nghiên cứu phát triển làng nghề của tỉnh Quảng Ngãi* UBND tỉnh Quảng Ngãi.
10. Trần Đức Hạnh (1998), *Lý thuyết về khai thác hợp lý nguồn tài nguyên khí hậu nông nghiệp Việt Nam*, NXB Nông nghiệp, Hà Nội.
11. Các trang web

- Đồ cỏi Nga Sơn. <https://www.facebook.com/chieungason>
- http://vi.wikipedia.org/wiki/Nga_S%C6%A1n
- <http://maxreading.com/sach-hay/lang-nghe-truyen-thong/thanh-hoa-chieu-coi-nga-son-4210.html>
- <http://mytour.vn/location/1673-lang-chieu-nga-son.html>
- <http://chieungason.com.vn/bang-chieu-coi-det-thu-cong/>
- Tìm hướng đi bền vững cho vùng cỏi-
<http://www.baothanhhoa.vn/vn/kinh-te/n118294/Tim-huong-di-ben-vung-cho-vung-coi>